ئێزدی و جەژنا «خدرلیاس»

لەوەند عزەدین باقەسری

ئێک جەژنێن کوردێن ئێزدی و جەژنێن مللەت و نەتەوێن کەڤن ئەوێن د کوردستانێ دا ژیاین وەکو ئاشوریا و کلدانا و ئەرمەنا.. جەژنا «خدرلیاس» ئەو جەژنە یە ئا نەتەوێن دی ژی پێ داخباربووین وەکو تورکمانا و هندەک عەرەبا وەکو عەرەبێن «موسل» لێ ئەڤ مللەتەنە هەموو ڤێ جەژنێ دگێرن نەخاسمە ئەڤ جەژنە ب شێوەیەکێ گشتی ل «نەینەوا» دێرین دهات کرن و هەتا نوکە ژک رێ و رسمێن ڤێ جەژنێ تێن گێران.

و ئەڤ جەژنا «خدرلیاس» ل رۆژا پێنج شەمبووا ئێکێ ژ سباتا رۆژهەلاتی دئێتە گێران و ئێک ژ وان جەژنێن سەرەکیە ل جەم ئێزدیا و ئێزدی بەری رۆژا جەژنێ ب سێ رۆژا ئانکو رۆژا «دوو شەم، سێ شەم، چوار شەم» ی برۆژی دبن ژبۆ خودایێ مەزن ئوێ ئەڤ خاسە ڤرێکریە دناڤ واندا ئەو ژی خاسێ «بارانێ و چاندنێ» دا مرۆڤی قورتال بکەت ژ تەنگاڤیا و برسێ دا بەرهەمێ مرۆڤی زێدەبکەت د ژیانا وی دا وەکو بەرهەمێ «چاندنێ... هتد» هەروەسا هەر مالەکا ئێزدیا رۆژا بەری جەژنێ «سەوکا» دپێژن و ل سەر مالا دگێرن وەکو خێرا ڤێ جەژنێ و دیسا د رۆژێن رۆژی گرتنێ دا و رۆژا جەژنێ نابت مرۆڤێ ئێزدی بگەرت و نێچیرێ بکەت ب دیتنا وان ل ڤان رۆژا «خدر لیاس» ل نێچیرێ دگەرت و نێچیرێ دکەت دیسا «سەربر» ژی نابت ل ڤان رۆژا و هەر ژ وان رۆژێن بەری جەژنێ تا رۆژا جەژنێ، ئێزدی چەند تشتێن تایبەت و پیرۆزێن ڤێ جەژنێ چێ دکەن وەکو «پێخونێ» ئەوا پێک دهێت ژ قەلاندنا هەفت جورێن دێنتکا وەکو «دێنتکا گەنمی- جەهی- درایێ گندۆری- شەبەشی (شتی)باقلکێ- نۆکێ».

و پشتی قەلاندنا ڤان دێنتکا ئەو یێن هەر مالەکێ هنجی حەزێن خۆ قەلاندین دبەنە ئاشی و دهێرن و وەکو ئاری لێ دکەن و ئەوی ئاری یان دۆشابێ یان هنگیڤینی دناڤ دکەن و شرینیا جەژنێ ژێ چێدکەن و دبێژنێ «سەرکێن پێخونێ» و یە پیرۆزە و ژبەر پیرۆزیا وێ جۆتیار هندەکێ دبەنە دناڤ چاندنیا خۆ زەڤیا خۆ و لێ درەشین دا زێدەهی و پیرۆزی بکەفتە دناڤ چاندنیا وان دە.

و زارۆک ل رۆژا جەژنێ هندەک شەکرێ دناڤ بێخونێ دکەن و پاشی تێ دکەنە دناڤ جهۆرەکەکیدا و بستویێ خۆڤە دکەن و دخون.

و هەروەسا ڤێ پێخونێ دکتە سێنیکەکێ دا یان ترارەکی ل شەڤا جەژنێ ئانکو «چوار شەمبوو ل سەر پێنج شەمبوویێ» و ڤێ پێخونێ داتێنە جهەکێ تایبەت ل جهێ ئەرزاقی مالێ و هەگەر هندەک نیشان یان جهێ «تلیا» ل سەر ڤێ پێخونێ هەبوون یان دیاربوون دێ ل وێ سالێ چاندنیا وێ مالێ یە ب زێدەهی بت و دێ ئەو مالەیە پیرۆزبیت و دێ زەنگینبن و ئەگەرێن ڤێ دبێژن «خدرلیاس» یێ هاتیە ڤێ مالێ و ژڤێ مالێ یێ رازیە.

و ژ تایبەت مەندیێن ڤێ جەژنێ ئەوە چێکرنا «چەرخوسێ» لرۆژا جەژنێ و چەرخوس ئەوە هندەک ساڤارێ ل گەل دانهێرکی دقەلینن و پاشی دکەنە گرار و «گرار فراڤینا جەژنێ» «چەرخوسە» ئەوا هەر مالەک ژ مالێن ئێزدیا ڤێ گرارێ چێدکەن و سێنیکەکا ڤێ گرارێ دگێرینن ل سەر مالێن دوور و بەرێن خۆو هەر مالەک و سێنیکەک ئەو ژی خێرا ڤێ جەژنێ یە، و لسبەیەکا جەژنێ ژن و کچێن مالا دچنە ل بەر قوبیێن خاسا و دوعایا ژ خودایێ مەزن دکەن دا وان سەرفراز بکەت و ژیانەکا بەختەوەر بدەتە وان و دچنە سەر تربێن مریا و قەوال قەولا دبێژن و مجێورێ خاسی «سەرەدەری» دوعا ژ خودایێ خۆ دخوازت دا مرۆڤ قورتال ببت ژ تەنگاڤیا و بەلایا و دا وان مرۆڤا بسەر بئێخت.

خدر لیاس سال خلاس یان سار خلاس؟!

خەلات باعەدری

بێ گومان کوردێن ئێزدی ژی وەک هەر مللەتەکی ل جیهانێ داب و نەرێتیێن خۆ یێن تایبەت یێن هەین و هەر هۆسا دکارین بێژین مللەتەکی هەرە زەنگینە ژ ئالیێ فولکلۆری ڤە.

و ئەگەر باش هزرێن خۆ دناڤ دا بکەین دێ بینین باب وکالێن مە چەندین گۆتنێن مەزنان و ستران ولاوک و جۆرێن یاریا و خوارنا و جل و بەرگا پاش خۆڤە هێلان و کور بۆ کوری گۆتیە و هەتا نهۆ دسنگێ خۆ دا پاراستینە ژ هەر نەمانەکێ، لەورا دێ بینین کوردێن ئێزدی خۆ سەر بلند دبینن دناڤ مللەتێن جیهانێ دا ب ڤان دا ب و نەرێنیێن کوردەواریێ. هەر دیسا ئەگەر بێن و هزرێن خۆ دناڤ ڤان گۆتنێن مەزنان دا بکەین دێ بینین گەلەک ژ ڤان گۆتنان ناگونجن ل گەل ڤی بارودۆخێ کو ئەم دناڤ دا دژین، چونکە دجهێ خۆدا ئەگەر بێژین چەندین ژڤان دژین، چونکە د جهێ خۆدا ئەگەر بێژین چەندین ژڤان گۆتنان دوژمنا بۆ نە یەکگرتنا گەلێ کورد بووە بۆ نموونە

«دنیا دبت بۆست، دوژمن نابت دۆست» ئەڤە لێرەدا دوژمنا ئەڤ گۆتنە دروست کریە و دناڤ مللەتێ مەدا بەلاڤ کریە داکو چوو جارا یەک نەگرن و هەر دووبەرەکی دناڤ وان دا بەلاڤ ببت و هەردار و دەستێن وان و دیڤەلانکێن دوژمنان بن، چونکە گەلەک جاری دوو بنەمال یان هۆز یان وەلات نەخۆشی دناڤ وان دا پەیدا دبت و پاشی هنگی ب چەندەکێ ناڤ بەرا وان خۆش دبت و دبنە دۆستێن یەک وەکی بەرێ و ب هەڤدو خۆش دبن.

ئەگەر ژ ئالیێ زمانی ژی ڤە بەرێ خۆ بدەینێ دبینین چەند گوهۆرین یێن ب سەر دا هاتین وەک گوهورینا هندەک فۆنیما (دەنگا) بۆ نموونە: ئاکنجیێن دەڤەرا مەهەتێ گەلەک جاری و ب تایبەت پیرەمێر و پیرەژنێن وان پیتا (ح) دکەنە (ع) هەر هۆسا ئەڤ چەندە دناڤ گەلەک زاراڤا دا پەیدا دبت بۆ نموونە: خەلکێ دەڤەرا هەولێرێ ژی پیتا (ح) دکەنە (ع) و پیتا (ل)دگەلەک پەیڤا دا دکەنە (ر) وەک رەشمال سەر رەشمال. وئەڤە ژی تشتەکی سروشتی یە و ژ تایبەت مەندیێن هندەک زمانایە.

ڤێجار لێرەدا ب دیتنا من خدر لیاس سار خلاس و پەیڤا (سال) ژبنەرەت دا (سارە) و گوهورینێن فونیمی یێن ب سەر دا هاتین چونکە دەمێ دبێژین (سال خلاس) ب هیچ شێوەیەکێ سال خلاس نابت، و وەک دزانین هەر چار وەرزێن سالێ ئێک ل دویڤ ئێک دێت.

بێ راوەستان هەر چەندە هندەک ڤێ یەکێ دکەنە بەلگە بۆ وێ چەندێ کو چاندنا دەخل و جەهی ب دوماهی دێت و دەخل و دان خلاس دبنم بەلێ دڤی دەمێ سالێ دا چاندنا ناکا و پاشی برنجی و درامەتێن دی تردەست پێدکەن. بەلگە ژی بۆ ڤێ یەکێ سار خلاس، نەکو سال خلاس، چونکە دڤی دەمی دا دکارین بێژین سرو سەقەم دڤی دەمی دا ب دوماهی دهێت و کەش و هەوایێ دنیایێ بەرەڤ گوهورینێ دچت، ئانکو بەرەب گەرماتیێ ڤە دچت وهەر هۆسا گۆتنەکا مەزنا ژی یا هەی ڤێ چەندێ د سەلمینت دەمێ دبێژت: (چلێ پشتی چلا هەرن بنڤن سەرێت ملا) ئانکو سەرما وەک بەرێ نامینت.

ل شێخان زگێ تێر هاژ یێ برسی نینە!

تیپا باعەدرێ یا هۆنەرێ شانۆیێ، شانۆگەریا (**زگێ تێر هاژێ برسی نینە**) ل گوند و کۆمەلگەهێن سەر ب قەزایا شێخان ڤە پێشکێش کر.

زگێ تێر هاژێ برسی نینە کو ژبال جەماوەرەکێ زۆرێ دەڤەرێ هاتە پێشوازیکرن و ژ بەرهەڤکرن و دەرهێنانا **حسێن حاجی ئۆسمان** بوو، پەیاما وێ داکۆکی ل سەر ژینکرنەکا ب یەکسانی دکر و جوداکاری ب هەموو شێوێن خۆڤە رسوا دکر.

پشتی هۆزان و چیرۆکێ.. هێلینێ دڤێت ببتە بێژەر

ئەرشەد حەمەد:

(هێلین یوسف) ئەو کچە بەهرەمەندیە کو دژێ خۆ یێ بچوک و ١٢ سالیێ دا شیایە دەربرینێ ژ هەستێ خۆ یێ نازک و زارۆکینیێ بکەت ب چەندین کارێن هۆنەری وەک هۆزان ڤەهاندنێ کو دبێژت : من گەلەک هۆزانێن جگەرخوینێ خاندینە و ئەز گەلەک پێ داخبار بویم ژبەر هندێ من حەژ هۆزان ڤەهاندنێ کریە» دیسان هێلین چیرۆکا بۆ زارۆکان دنڤێسیت و بوویە ئەندامە تیپا زارۆکان یا سەر ب تیپا شاریا یا هۆنەری ڤە و گەلەک حەژ زارڤەکرنێ دکەت و پشکداری د چەندین شانۆگەریا دا کریە وەک شانۆگەریا «ئۆپەرێتا خوینێ» هەروەسا چەندین باوەرنامە وەرگرتینە ژ سەنتەرێ رەوشن یێن تایبەت ب خۆلێن شانۆیێ ڤە د پەیڤا خۆ یا دوماهیێ دا هێلین هیڤیێن خۆ بۆ پاشەرۆژێ دیاردکەت و دبێژیت: « من دڤێت ببمە بێژەر ل ئێک ژ تەلەفزیونێن کوردی».

نازا جەلیل

نازا جەلیل سالا ١٩٧٢ ل ئێریڤانێ ژ دیا خوە بوویە، دۆتا جەمیلا جەلیلە، ژیانا مالا کالکێ وێ جاسمێ جەلیل کو نازێ تێدا مەزن بوویە، وەلات پارێزی بوویە. ئەڤێ یەکێ باندۆرا خوە هشتیە سەر نازا بچووک، کو د خواندنێ دا ب رێکا دیا خوە هەرە. تەڤی خواندنا دبستانێ، ئەوێ دبستانا مۆزیکایێ یا تایبەتی و پەیمانگەها مۆزیکایێ داوی ئانیە، پاشی ل کۆنسێرڤاتۆریا مۆزیکایێ ژی خواندی یە بوویە پێشەک زانا مۆزیکا کوردی.

سالا ١٩٩٦ بوویە ئاسپیرانتا ئینستیتوتا هۆنەری یا ئاکادیمی یا زانیاریێ یا کۆمارا ئەرمەنستانێ و ل سەر تێزا خوە یا دکتۆرێ داوەت و شاهی ل ناڤا عەشیرا کۆچەرا دنڤیسە. خودانا پەرتۆکەکێ و چەند وتارانە.

پەرتۆکا چاپکری:

جەمیلا جەلیل و نازا جەلیل- ستران ودیلانێن کوردی پەرتوکا «١» ئێریڤان ٢٠٠١، ٢٠٠ روویەل ب (پیتێن لاتینی).

سوپاسنامە بەهیدارێ

ئەم بناڤێ بنەمالا خودێ ژێ رازی (عادل داود) سوپاسیا هەموو لایەنێن سیاسی و حکومی و کەسایەتی و ریھ سپی و ماقولێ دەڤەرێ دکەین کو پشکداری د بەهیا مەدا کرین و خەمێن مە سڤک کرین و خودێ خێرا وان بنڤێسیت.

ژ پێش بنەمالا رەحمەتی ڤە
داود عیدو

ژیاننامە:

- عادل داود عیدو
- ل سالا ١٩٦٣ ل گوندێ مام شڤان هاتیە دنیایێ.
- دەرچوێ پەیمانگەها پەوەندیێن (سلکی و لاسلکی)یە.
- قوتابیێ کولیژا کارگێری و ئابووری بوو.
- ل رۆژا ٢٤ / ١ / ٢٠٠٦ ژ ئەنجامێ هەولەکا تیروری ل بەغدا بلندی جیهانا نەمریێ بوویە.

بۆچونێن خەلکێ

نەسرەت بابە شێخ

ئاشکرایە کو پشتی گوندێن دەڤەرا شنگال ژلایێ حکومەتا بەعسا فاشستڤە هاتینە وێرانکرن و خەلکێ مە بخورتی ل کۆمەلگەها جیوار کرین، ئاڤ بویە ئێک ژ گرفتارییێن مە چنکو ئاڤا کۆمەلگەهێن شنگال یا تالە و ب کێری ڤەخوارنێ نائێت ژ لەورا کرینا ئاڤێ رۆژانە بارگرانیەک بویە نەمازە رەوشا ئابۆری یا خەلکێ زۆر پەریشان بوو، و ژ نەچاری سەر حسابا پارێ ژیارێ ئاڤ دهاتە کرین تاکو پار پشتی لقێ ١٧ یێ پارتی دیموکراتی کوردستان ل شنگالێ هاتیە دامەزراندن تا رادەکێ ئەڤ گرفتاریا چارەسەر کریە و ب تەنکەرا رۆژانە ئاڤێ ل کۆمەلگەهێن دەڤەرا شنگالێ دگێرینن ئەڤە ژی جهێ خوشحالیا خەلکێ مەیە.

شرۆڤە

پیر خدر

دوڕ و پادشا

زانا و فەیلەسوفێن جیهانێ ل دەر دۆرێن خۆ رێنی یە و هەولداینە بۆ بوونا هەر دیاردەیەکێ شرۆڤەیەکێ ب ئێخنە روو یەک ژ وان بابەتێن پڕ بالکێش کو (هیگل) شرۆڤا وێ خستی یە روو ئەوە: کەرەستە و مەتریال (مادە) بەری هۆشێ (الوعی) و ب ڤێ یەکێ ئاگرەک دژی کەنیسێ شاراندیە و زانا و هۆشمەند و فەیلوسەفێن کورد ژی خۆ شاراندیە ل ڤی بواری کریە خودانە و هەکە (هیگل) ل چەرخێ نۆزدێ ئەڤ پرسە شرۆڤە کربت، شێخ فەخرێ ئادیا کو زانا و دەرویش و فەیلەسوفەکی بیر تیژە و دانەرێ گەلەک تێکستێن دینێ ئێزدیایە ل چەرخێ دوازدێ هەولدایە ڤی بابەتی شرۆڤەبکەت هەر وەکی د قەولێ شێخ وبەکر دا هاتی:

ئاشق و مەعشوقێت کوڕێ
مە دڤێ یارەک ل ڤێ حەرفێ یی موکڕێ
کا دوڕ ژ پادشایە، یان پادشا ژ دوڕێ!؟
ئاشقی عیرفی چێ یە
تەفتیشا مە ژ ڤێ جوابێ یە
کا دوڕ ژ پادشایە یان پادشا ژ دوڕێ یە!؟ [1]

پادشا ئانکو خودێ و دوڕ ئانکو کەون و جیهان.

ڤێجا پشتی دوو جارا ب رەنگێ پرسیارێ ئەڤ بابەت خستی یە روو مینا دەرویشەکی خودێ ناس وخۆ دایە پاش مینا دبێژن ب دبلوماسی یە بەرسفا پرسێ ڤەکری هشتی یە و د سەبەقا سێی را فەرموویە

ئاشقێ عێرفی زانە
وەرن ژ مرا بدەن بەیانە
دوڕ تەختە و پادشای لێ گرتی مەکانە

١- گوندیاتی ل ٩٧- ١٠١ خدرێ سلیمان، چاپخانا الحوادث البغدادیة ١٩٨٥.

راستڤەکرن

د ژمارا بۆری دا چەند شاشیەک هەبوون ئەو ژی ب ڤی رەنگی:

د نوچەیێ رۆژهەلاتی کوردستان.. بپ١ کو ژ K.tv هاتیە وەرگرتن.. یا دروست K4nە.

د بابەتێ فیلمەکی سینەمایی یێ کوردی.. بپ٤ بۆ K.tv.. یا دروست K4n و دبابەتێ عەلی بەدرخان ژی دا کو دگەل سایتی K.tv.. یا دروست K4n نە.. ئانکو ژ مالپەرا www.Kurdistan4news.com هاتبوون وەرگرتن دگەل داخوازا لێبورینێ ژ هەر لایەکی.